

Lidia Michalska-Bracha (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

Władysław Dziadosz (1893-1980) - wojewoda kielecki i „strażnik pamięci legionowej”

Dyskurs pamięci w przestrzeni publicznej wpisuje się w zagadnienia dotyczące pamięci kulturowej, w której upamiętnianie przeszłości przeniesione jest na obszar zewnętrzny, rytualny i podlega swoistemu procesowi instytucjonalizacji oraz materializacji¹. Stając się ważnym czynnikiem życia społecznego, dyskurs pamięci dotyczy także szeroko rozumianych rozważań legitymizacyjnych, co w efekcie bliskie staje się dyskusjom o polityce historycznej². Dociekania te wyznaczają obszar, w którym możliwe staje się prześledzenie różnych form i przejawów upamiętniania postaci Józefa Piłsudskiego i określenie charakteru legendy Legionów Polskich w przestrzeni kulturowej³.

Miejsce legendy legionowej w pamięci społecznej województwa kieleckiego w okresie II Rzeczypospolitej w znaczącym stopniu związane było z działalnością władz administracyjnych. Przedstawienie w kontekście rozważań nad tradycją legionową sylwetki biograficznej Władysława Dziadosza – wojewody kieleckiego z lat trzydziestych XX stulecia – jest z pewnością pretekstem do szerszych studiów nad pamięcią kulturową. I w takim ujęciu wydaje się jak najbardziej zasadne. Nie chodzi przy tym jednak o przedstawienie biografii Dziadosza na poziomie szczegółowej analizy faktów i wydarzeń, ale przede wszystkim o charakterystykę jego działalności w zakresie kultywowania tradycji legionowej i pamięci Józefa Piłsudskiego, jako czynnika legitymizacyjnego, wspierającego budowanie zbiorowej tożsamości społeczeństwa II Rzeczypospolitej.

Władysław Dziadosz był przedstawicielem pokolenia przełomu XIX/XX w., dojrzewającego w atmosferze rosnących nastrojów niepodległościowych, silnego oddziaływania partii politycznych, wpływu rewolucji 1905 r. i strzeleckich organizacji paramilitarnych. Był więc w efekcie przedstawicielem generacji urodzonych w końcu XIX stulecia, której największa aktywność przypadła najpierw na okres odzyskiwania przez Polskę niepodległości, a następnie na lata odrodzonej już Rzeczypospolitej⁴. Schyłkowy okres jego politycznej biografii obejmował lata emigracji po II wojnie światowej.

Początkowy okres w biografii Władysława Dziadosza związany był z dziejami Galicji. Urodził się 13 lutego 1893 r. w Tarnowie i tutaj rozpoczął w 1904 r. kształcenie w C. K. Gimnazjum I, które ukończył w 1913 r., w przededniu wybuchu Wielkiej Wojny⁵. Już w okresie szkolnym dorastał w atmosferze patriotycznego wychowania młodzieży.

1 A. Assmann, *Przestrzenie pamięci. Formy i przemiany pamięci kulturowej*, w: *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, red. M. Saryusz-Wolska, Kraków 2009, s. 101–142; J. Assmann, *Kultura pamięci*, tamże, s. 59–100.

2 A. Szpociński, *Pamięć przeszłości i strategie legitymizacyjne*, w: *Historia – dziś. Teoretyczne problemy wiedzy o przeszłości*, red. E. Domańska, R. Stobiecki, T. Wiślicz, Kraków 2014, s. 207–216; *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. S.M. Nowinowski, J. Pomorski i R. Stobiecki, Łódź 2008.

3 H. Hein-Kircher, *Kult Piłsudskiego i jego znaczenie dla państwa polskiego 1926–1939*, Warszawa 2008; *Legenda Legionów. Opowieść o Legionach i ludziach Józefa Piłsudskiego*, red. W. Sienkiewicz, Warszawa 2008.

4 R. Wapiński, *Pokolenia Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1991, passim.

5 *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie na rok szkolny 1904/1905*, Tarnów 1905, s. 70; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie za rok szkolny 1912/1913*, Tarnów 1913, s. 64.

Jak poświadczają sprawozdania dyrekcji I Gimnazjum w Tarnowie, młodzież uczestniczyła rokrocznie w obchodach rocznic narodowych, m.in. w 1913 r. w uroczystościach pięćdziesiątej rocznicy powstania styczniowego, w obchodach rocznicy Konstytucji 3 maja i innych⁶. Dziadosz, zaangażowany w działalność niepodległościową, związał się, jak wielu jego szkolnych kolegów, z ruchem strzeleckim. Był członkiem Związku Strzeleckiego w Tarnowie i Związku Walki Czynnej⁷.

Wraz z wybuchem wojny, w sierpniu 1914 r. wstąpił do Legionów. Zasłużył się jako oficer w 1 kompanii 2 batalionu 5 Pułku Piechoty Legionów Polskich⁸. Brał udział w bitwie pod Konarami, podczas której został ciężko ranny 23 maja 1915 r. Jak poświadczyl po latach dowódca pułku Leon Berbecki, przeniesiono go wówczas do szpitala w Krakowie, z którego jednak nie w pełni wyleczony powrócił bezzwłocznie do służby. Dziadosz pełnił funkcję dowódcy 3 plutonu, a także przejściowo dowódcy kompanii⁹. Berbecki, już jako generał dywizji, w zaświadczeniu wystawionym 10 grudnia 1936 roku podkreślał, że Dziadosz był „[...] jednym z najdzielniejszych i ofiarnych oficerów II-go baonu 5 pułku Legionów”¹⁰.

Władysław Dziadosz, ps. Karp, aktywny był w służbie wojskowej do ostatnich dni Wielkiej Wojny. W latach 1917–1918 zaangażował się w strukturach Polskiej Organizacji Wojskowej na terenie Galicji. Pełnił funkcję komendanta POW w podokręgu Tarnów, należącego do okręgu podkarpackiego, jednego z trzech okręgów POW w Galicji w tym czasie¹¹. W okresie wojny dosłużył się stopnia podporucznika piechoty w 1915 r. Od 1918 r. pozostawał w Wojsku Polskim. W dniu 17 grudnia 1918 r. uzyskał stopień porucznika piechoty, a następnie majora ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r.¹²

W okresie II Rzeczypospolitej w jego biografii dominują przede wszystkim dwa zasadnicze wątki. Pierwszym była służba wojskowa, a następnie związana z tym aktywność polityczna w strukturach organizacji kombatanckich: Związku Legionistów Polskich oraz Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny. Natomiast drugim zawodowa kariera administracyjna, którą z pewnością ułatwiły Dziadoszowi odbyte studia prawnicze w Uniwersytecie Jagiellońskim i uzyskany w 1926 r. doktorat z tego zakresu.

Ważnym okresem w jego biografii był udział w walkach z Ukraińcami pod Lwowem, a następnie w wojnie polsko-bolszewickiej, w ramach działań bojowych 5 Pułku Piechoty Legionów¹³. Od czerwca 1919 do 1923 r. Dziadosz był w rezerwie oficerów sztabowych DOK V w Krakowie. Służył od marca 1924 r. w 12 pp, a następnie

6 *Sprawozdanie 1904/1905...; Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie na rok szkolny 1905/1906*, Tarnów 1906; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie na rok szkolny 1906/1907*, Tarnów 1907; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie na rok szkolny 1907/1908*, Tarnów 1908; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie za rok szkolny 1908/1909*, Tarnów 1909; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum I w Tarnowie za rok szkolny 1909/1910*, Tarnów 1910; *Sprawozdanie 1912/1913...*

7 *Jednodniówka Strzelca w 25-lecie istnienia*, Tarnów 1933; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 166.

8 K. Bąbiński, *Zarys historii wojennej 5-go pułku piechoty Legionów*, Warszawa 1929; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. 1, Warszawa 2005, s. 253, 254.

9 Archiwum Państwowe w Kielcach (APK), Urząd Wojewódzki Kielecki 1919–1939 (UWK I), sygn. 22 265: Akta osobowe dr Władysława Dziadosza, k. 17, 41.

10 Tamże. Berbecki wspominał o Dziadoszu jeszcze przy okazji wspólnego spotkania w 1923 r. Zob.: *Pamiętniki generała broni Leona Berbeckiego*, Katowice 1959, s. 181.

11 *Kto był kim...*, s. 166; T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*, Wrocław 1984, s. 150–152.

12 *Rocznik Oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 227; *Rocznik Oficerski 1924*, Warszawa 1924, s. 133, 347; *Rocznik Oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 119, 170; W.K. Cygan, *Oficerowie...*, s. 253, 254.

13 K. Bąbiński, *Zarys historii wojennej...*, s. 17 nn.

ponownie w 5 oraz w 1 pp¹⁴. Jak poświadcza materiał źródłowy, w 1928 r. znajdował się w dyspozycji ministra spraw wewnętrznych i przeszedł do rezerwy. Za swoją działalność niepodległościową odznaczony został Srebrnym Krzyżem *Virtuti Militari* V klasy, Krzyżem Walecznych i Krzyżem Orderu Odrodzenia Polski. Ten ostatni przyznano mu podczas obchodów rocznicy odrodzenia Polski w 1931 r.¹⁵

Karierę w strukturach administracji państwowej II Rzeczypospolitej związał z kilkoma ośrodkami: Krakowem, Tarnopolem, Białymstokiem, Warszawą oraz Kielcami. Od 2 kwietnia 1927 r. wypełniał obowiązki naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa w krakowskim Urzędzie Wojewódzkim, a następnie od 17 września pracował na stanowisku naczelnika jednego z wydziałów w Urzędzie Wojewódzkim w Tarnopolu¹⁶. Z tej ostatniej funkcji został przeniesiony w dniu 30 lipca 1929 r. do Kielc, gdzie na podstawie art. 32 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 19 stycznia 1928 r. powierzono mu pełnienie funkcji wicewojewody kieleckiego, przy ówczesnym wojewodzie Władysławie Korsaku (wojewoda w latach 1927–1930)¹⁷.

Pierwszy okres pobytu Dziadosza w Kielcach trwał jedynie kilka miesięcy. Zgodnie z dekretem ministra spraw wewnętrznych z 25 lutego 1930 r. przeniesiono go do Białegostoku, gdzie objął funkcję wicewojewody do sierpnia 1930 r.¹⁸. Następnie przeniósł się do Warszawy i w grudniu 1930 r. zaczął pełnić obowiązki dyrektora Biura Sejmu (do lipca 1934 r.). Dopiero kolejna nominacja uczyniła jego związki z Kielcami dość trwałymi, obejmującymi lata 1934–1939. Prezydent RP Ignacy Mościcki mianował go wojewodą kieleckim w dniu 3 lipca 1934 r.¹⁹. „Gazeta Kielecka” komentując nominację Dziadosza podkreśliła, że już podczas swojego pierwszego urzędowania w Kielcach „dał się poznać jako energiczny administrator”²⁰. Dziadosz wykonywanie swoich obowiązków rozpoczął już po kilku dniach, 10 lipca 1934 r., i funkcję tę pełnił aż do wybuchu II wojny światowej²¹. Niemal równoległe z karierą urzędniczą rozwijał swoją aktywność w stowarzyszeniach i organizacjach kombatanckich, również w zakresie kultywowania tradycji legionowej. Podobnie jak całe rzesze legionowych żołnierzy, wstąpił do Związku Legionistów Polskich, który początkowo pod nazwą Związku Stowarzyszeń Legionowych powołany został 5 sierpnia 1922 r. na I Zjeździe byłych legionistów w Krakowie²². ZLP w sensie organizacyjnym miał konsolidować rozproszone środowiska legionowe, pełnić rolę instytucjonalnego zaplecza dla piłsudczykowski środowiska politycznego, ale także prowadził działalność na rzecz kultywowania tradycji legionowej. Kwestie konsolidacji środowiska legionistów, a także roli Józefa Piłsudskiego w budowie odrodzonej Rzeczypospolitej stały się zasadniczym punktem dyskusji nie tylko podczas pierwszego Zjazdu ZLP, ale również kolejnych, szczególnie tych, które przypadły na okres ożywienia politycznego związku od przełomu 1924/1925 r., a następnie po przewrocie majowym. Przykładem może być choćby rezolucja przyjęta przez III Zjazd ZLP w Lublinie, na którym domagano się powrotu Piłsudskiego do armii i wskazywano na polityczne znaczenie środowiska byłych legionistów: „Podobnie jak

14 W. Cygan, *Oficerowie...*, s. 253, 254.

15 *Zaszczytne odznaczenie*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1931, nr 315 z 14 listopada, s. 8; K. Bąbiński, *Zarys...*, s. 80; G. Łukomski, *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945*, Koszalin 1997, s. 141.

16 APK, UWK I, Akta osobowe dr Władysława Dziadosza, k. 1, 3; *Kto był kim...*, s. 166.

17 APK, UWK I, Akta osobowe dr Władysława Dziadosza, k. 1.

18 Tamże, k. 5.

19 Tamże, k. 10.

20 *Nowy Wojewoda kielecki*, „Gazeta Kielecka” 1934, nr 27 z 8 lipca, s. 1.

21 APK, UWK I, Akta osobowe dr Władysława Dziadosza, k. 11; „Gazeta Kielecka” 1934, nr 28 z 15 lipca, s. 2.

22 *Pierwszy Zjazd Legionistów. Pamiętnik Zjazdu w Krakowie w dniach 5, 6 i 7 VIII 1922*, Kraków 1922; E. Kossewska, *Związek Legionistów Polskich 1922–1939*, Warszawa 2003, s. 17 i nn; M. Jabłonowski, *Sen o potęgę Polski. Z dziejów ruchu byłych wojskowych w II Rzeczypospolitej 1918–1939*, Olsztyn 1998.

armia niechaj na kadrach legionowych wyrosnie zdolne do utrwalenia i umocnienia zrębów Państwa Polskiego potężne zrzeszenie obywateli przejętych ideą pracy i uczciwego wysiłku rozbudowania potężnej, demokratycznej [...] Rzeczypospolitej”²³.

Podobne treści odnajdujemy również w późniejszych rezolucjach ZLP. Tylko tytułem przykładu odnieść się można do treści Okólnika ZLP z 1925 r., utrzymanego w tej samej ideowej wymowie: „Legioniści, którzy byli głosem sumienia i obrońcami stanu Narodu w dobie powszechnego myśli upadku i dezorientacji, mają obowiązek odegrać dzisiaj po raz drugi swoją rolę, w warunkach zmienionych, lecz w położeniu wszechstronniej, niż w 1914-ym, skomplikowanym i groźnym”²⁴.

Rosnące znaczenie ZLP w sferze państwowego życia politycznego było wyraźnie zauważalne po przewrocie majowym, choć w świetle Statutu Związków Legionistów Polskich nie powinien angażować się politycznie²⁵. Dały temu wyraz obrady V Zjazdu ZLP, jakie miały miejsce w Kielcach w sierpniu 1926 r.²⁶. Od tego okresu też, z uwagi na zmiany polityczne, nastąpił napływ byłych wojskowych do struktur administracji państwowej oraz na wyższe stanowiska w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, choć postulaty dotyczące powierzania byłym legionistom stanowisk rządowych i samorządowych pojawiały się już wcześniej²⁷. W pewnym stopniu sytuacja ta okazała się sprzyjająca dla awansu zawodowego samego Dziadosza, który jako były legionista i przede wszystkim żołnierz I Brygady wpisywał się w postępujące wówczas zmiany kadrowe w administracji państwowej²⁸.

ZLP należał do silnych organizacji budujących zaplecze polityczne obozu piłsudczykowski również podczas kolejnych wyborów parlamentarnych i samorządowych, jakie miały miejsce w latach 1928–1934. Przejawem takiego stanu było z pewnością powołanie w 1928 r. w Warszawie ogólnopolskiego związku organizacji i stowarzyszeń wojskowych, pod nazwą Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny (FPZOO)²⁹. Okres ten jest uznawany w dziejach ZLP za dość istotny. Wiązało się z tym rosnące znaczenie organizacji byłych wojskowych w życiu politycznym, ale przede wszystkim powiązanie ZLP z partiami politycznymi³⁰. Wystarczy wspomnieć o przypadku Walego Sławka, który w tym samym czasie był prezesem ZLP i stał na czele Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. O politycznym wpływie BBWR na środowiska byłych legionistów świadczą również dyskusje na posiedzeniach Zarządu Głównego ZLP z maja 1928 r., gdzie podkreślano, że: „ZLP jest organizacją, której członkowie są zawsze żołnierzami Komendanta i jako tacy idąc za Jego wskazaniem pracują w szeregach BBWR dla realizowania wielkiego programu budowy silnego Państwa [...]”³¹.

Powracając do kwestii FPZOO należy podkreślić, że w Zarządzie tej organizacji zasiadali prominentni działacze stowarzyszeń byłych wojskowych. Z ramienia Zarządu Głównego ZLP do władz FPZOO wszedł m.in. Władysław Dziadosz³². Reprezentował więc dość silne ugrupowanie byłych wojskowych w strukturach federacji, skoro pod względem liczebności członków ZLP był trzecią formacją w ramach FPZOO³³.

23 Archiwum Akt Nowych (AAN), Związek Legionistów Polskich (ZLP), sygn. 2, k. 2.

24 Tamże, sygn. 144, k. 32: Okólnik nr z 25 września 1925 r.

25 Statut Związku Legionistów Polskich, Warszawa 1923.

26 L. Michalska-Bracha, *V Zjazd Związku Legionistów Polskich, sierpień 1926 r. Z dziejów ruchu kombatanckiego w II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1993, t. 17, s. 127–140.

27 AAN, ZLP, sygn. 167, k. 7.

28 E. Kossewska, *Związek...*, s. 94–102.

29 A. Niewęglowska, *Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny (1928–1939)*, Warszawa 2011.

30 E. Kossewska, *Związek...*, s. 55–59.

31 AAN, ZLP, sygn. 145, k. 20.

32 Tamże, sygn. 73.

33 E. Kossewska, *Związek...*, s. 56.

Dziadosz już w drugiej połowie 1931 r. wybrany został na członka Prezydium FPZOO przy prezesostwie gen. Romana Góreckiego. Wówczas to doszło do istotnych zmian w składzie władz naczelných tej organizacji³⁴. Po upływie dwóch lat, 3 grudnia 1933 r., podczas kolejnych wyborów do władz FZPOO, Dziadosz wybrany został jednym z wiceprezesów. W 1931 r. powierzono mu także wiceprzewodnictwo Wydziału Organizacyjnego FPZOO. Wydział zajmował się sprawami przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego³⁵.

Trzeba wziąć pod uwagę również fakt, że w okresie wzmożonej aktywności politycznej i ścisłych relacji ZLP oraz FPZOO z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem, Dziadosz sprawował funkcję wiceprezesa ZLP w latach 1932–1934³⁶. Jego zaangażowanie w różnych formach działalności ZLP znajduje odzwierciedlenie w materiale źródłowym, m.in. był sekretarzem Legionowego Instytutu Studiów w Warszawie, a także członkiem komitetu budowy Domu Legionowego im. Józefa Piłsudskiego w krakowskich Oleandrach. Uczestniczył również w inicjatywach wydawniczych ZLP³⁷. Brał udział w corocznych Zjazdach ZLP, w uroczystościach organizowanych w Warszawie w rocznice wymarszu 1 Kompanii Kadrowej, a z racji pełnionych funkcji – w zjazdach Zarządu Głównego ZLP. W tym samym czasie działał w Związku Strzeleckim, pełniąc do grudnia 1934 r. funkcję prezesa okręgu warszawskiego Związku Strzeleckiego, organizacji społeczno-wojskowej przysposobienia wojskowego.

Kielecki okres działalności Władysława Dziadosza w administracji państwowej cechowało zaangażowanie na rzecz kultywowania tradycji legionowej i legendy Józefa Piłsudskiego. Jako wojewoda z urzędu patronował obchodom rocznic historycznych oraz świętom państwowym, czego przykładem były kolejne rocznice Marszów Szlakiem Kadrówek, rocznice imienin i śmierci Marszałka³⁸. Wzorem poprzednich wojewodów kieleckich, Ignacego Manteuffla oraz Władysława Korsaka, uczestniczył również w kieleckich obchodach Święta Niepodległości, które współtworzyły pamięć historyczną społeczeństwa województwa kieleckiego³⁹. Dziadosz osobiście zaangażował się w ufundowanie w Kielcach w 1929 r. pomnika Niepodległości, którego powstanie było efektem działalności powołanego jeszcze w 1928 r. Komitetu Obywatelskiego 10-lecia Niepodległości⁴⁰. Świadczy o tym korespondencja kieleckiego wojewody z 3 czerwca 1930 r. W myśl uchwały podjętej przez ogólnopolski Komitet Wykonawczy Uczczenia 10-lecia Niepodległości zwracał się do starostów o nadsyłanie sprawozdań z wykazem ufundowanych pomników oraz planowanych upamiętnień⁴¹.

34 Obok Dziadosza w składzie władz naczelných znajdowali się wówczas: sekretarz generalny – Wacław Sołtycki, skarbnik – Tadeusz Bughardt, członkowie: Aleksandra Piłsudska, Tadeusz Jakubowski, ppłk Stanisław Engel, płk Edmund Krzyżanowski, Januariusz Gościński. Zob.: A. Niewęłowska, *Federacja...*, s. 115 i nn.

35 Tamże, s. 121, 141–143.

36 Pełnił też funkcję prezesa warszawskiego okręgu ZLP.

37 Tamże, s. 160–162, 184–185.

38 APK, UWK I, sygn. 2261: Akta związane z pogrzebem i rocznicami śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego 1935–1939; tamże, Starostwo Powiatowe Kieleckie I (SPK I), sygn. 863, 862; „Gazeta Kielecka” 1937, nr 79 z 20 marca, s. 3; A. Malicka, *Obchody rocznic śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego w województwie kieleckim (1936–1939)*, „Świątokrzyskie. Środowisko. Dziedzictwo kulturowe. Edukacja regionalna” 2014, nr 14, s. 131–137.

39 L. Michalska-Bracha, *Obchody rocznicy odzyskania niepodległości w Kielcach w okresie międzywojennym*, „Między Wisłą a Pilicą”, t. 10, red. M. Przeniosło, Kielce 2010, s. 181–195.

40 *U progu nowego okresu*, „Gazeta Kielecka” 1928, nr 89 z 11 listopada, s. 1 i nr 88 z 8 listopada, s. 2; APK, SPK I, sygn. 860; J. Zawadzki, *Pomnik Niepodległości w Kielcach*, w: *Kielce miasto Legionów*, Kielce b.d., s. 115–144.

41 APK, SPK I, sygn. 3, s. 6.

Kieleckie obchody „11 Listopada” utrwały legendę legionową oraz legendę postaci Józefa Piłsudskiego, co widoczne było podczas kolejnych obchodów rocznicowych w latach 1934–1938⁴². Współtworzyły obraz Kielc jako miasta legionowego i podkreślały związek całego regionu z czynem legionowym, tym ważnym etapem na drodze do odzyskania niepodległości. Mit Kielc – miasta legionowego – kreowany był dość silnie przez ówczesną publicystykę prasową. W relacji „Gazety Kieleckiej” z listopada 1934 r. czytamy, że: „Tradycje miasta są silnie związane z Tymi, którzy pod Wodzą Ukochanego Komendanta w złote dni sierpnia 1914 roku wkroczyli do Kielc i pierwsi zwiastowali miastu Niepodległość”⁴³.

Podkreślany ścisły związek rocznic „11 Listopada” z czynem niepodległościowym Piłsudskiego nadawał tym rocznicom określonego charakteru i wymowy ideowej. Na te kwestie zwracał uwagę wojewoda Dziadosz jeszcze we wrześniu 1936 r. w piśmie do starostów w sprawie przygotowania uroczystości rocznicowych. Wypowiadał się w nim na temat znaczenia „11 Listopada” jako wydarzenia historycznego, ale przede wszystkim upominał się o konieczność uwypuklenia zasług Piłsudskiego dla odzyskania niepodległości: „Dzień ten wysuwać będzie przed oczy nasze wielką postać Marszałka Józefa Piłsudskiego, który mocą Swego Niezlomnego Ducha, Geniuszem Swych Myśli, wydzwignął Polskę z niewoli i zapewnił jej równe innym narodom stanowisko w świecie. Świącąc ten uroczysty Dzień winniśmy oddać cześć Jego Nieśmiertelnemu Duchowi, hołd Jego Czynom dla Narodu i Państwa”⁴⁴.

W tym samym piśmie odwoływał się także do projektu Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, w sprawie trwałego upamiętnienia postaci Piłsudskiego i Legionów Polskich. W związku z tym zobowiązywał starostów z terenu województwa kieleckiego do wskazania miejsc pamięci historycznej związanych z czynem niepodległościowym Marszałka oraz do zorganizowania uroczystości Święta Niepodległości w dniu 11 listopada 1936 r.

Na kadencję Dziadosza przypadły również pierwsze obchody „11 Listopada”, już jako oficjalnego święta państwowego, wprowadzonego ustawą podpisaną przez prezydenta Ignacego Mościckiego 23 kwietnia 1937 r. Ustawa nadawała „11 Listopadowi” rangę święta państwowego, ale przede wszystkim podkreślała trwały związek politycznej wymowy święta z postacią Józefa Piłsudskiego i czynem legionowym z okresu I wojny światowej: „Dzień 11 listopada jako rocznica odzyskania przez naród polski niepodległego bytu państwowego i jako dzień po wsze czasy związany z wielkim imieniem Józefa Piłsudskiego, zwycięskiego wodza narodu w walkach o wolność ojczyzny, jest uroczystym Świętem Niepodległości”⁴⁵.

Kieleckie obchody z 1937 r. związane były dodatkowo z uroczystością nadania 2 pól Leg. sztandaru ufundowanego przez społeczeństwo Kielc. Miało to związek z rozporządzeniem prezydenta Ignacego Mościckiego o nadaniu wszystkim pułkom artylerii Wojska Polskiego sztandarów podczas Święta Niepodległości w 1937 r. W przypadku Kielc ten punkt programu rocznicowych uroczystości przesunięto na 16 października 1937 r., z uwagi na planowany na ten dzień przyjazd do Kielc Edwarda Rydza-Śmigłego. Przygotowaniem tej części uroczystości, jak również całych obchodów, zajął się Komitet Obywatelski, pod patronatem honorowym wojewody Dziadosza, gen. Zulaufa, biskupa sufragana kieleckiego Franciszka Sonika, Stanisława Brzozowskiego – wiceprezesa

42 Tamże, sygn. 855, s. 5, 6, 15, 16; „Gazeta Kielecka” 1934, nr 126 z 11 listopada, s. 1, 4; nr 127 z 12 listopada, s. 1, 4; 1935, nr 311 z 12 listopada, s. 4.

43 *Święto Niepodległości w Kielcach*, tamże, 1934, nr 126 z 11 listopada, s. 1, 4; nr 127 z 12 listopada, s. 1, 4.

44 APK, SPK I, sygn. 855, s. 22, 27, 31, 64. Szerzej zob.: L. Michalska-Bracha, *Obchody rocznicy...*, s. 181–195.

45 *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1937 r. o Święcie Niepodległości*, w: „Dziennik Ustaw RP” 1937, nr 33, poz. 255.

Sądu Okręgowego, Stefana Bieniewskiego – wicewojewody kieleckiego, Kazimierzy Grunertówny – byłej senatorki i prezydenta miasta Stefana Artwińskiego⁴⁶. Historię rocznic „11 Listopada” i udział w nich ostatniego wojewody kieleckiego w okresie międzywojennym zamykają obchody Święta Niepodległości w 1938 r. Kieleckie uroczystości tradycyjnie już zorganizowano z udziałem Władysława Dziadosza, bpa Czesława Kaczmarka i dowódcy 2 Dywizji Piechoty Jana Edwarda Dojan-Surówki⁴⁷.

Dość istotnym przejawem aktywności Dziadosza było uczestniczenie w realizacji ogólnopolskiej akcji upamiętniania Legionów Polskich i postaci Piłsudskiego na poziomie lokalnym. Wspierał w tym zakresie działalność Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego (NKUPMJP), powołanego w Warszawie 6 czerwca 1935 r. pod auspicjami ówczesnego prezydenta Ignacego Mościckiego⁴⁸. Ten wątek w biografii Dziadosza jest dość dobrze udokumentowany źródłowo z uwagi na zachowaną spuściznę NKUPMJP w Archiwum Akt Nowych, która umożliwia przegląd akcji upamiętniania miejsc historycznie związanych z Legionami i Piłsudskim, zarówno na poziomie ogólnopolskim, jak i regionalnym.

Dziadosz angażował się w przedsięwzięcia podejmowane przez Wojewódzką Radę Obywatelską w Kielcach, która powołana została 23 lipca 1935 r., jako terenowa agenda NKUPMJP w Warszawie⁴⁹. Z racji obejmowanego urzędu uczestniczył w posiedzeniu konstytuującym Wojewódzką Radę Obywatelską (w liczbie 15 osób)⁵⁰. Rada miała zresztą swoją siedzibę w kieleckim Urzędzie Wojewódzkim. Co prawda prezesem Rady wybrany został Wiktor Lamot, emerytowany wojewoda pomorski, ale Dziadosz z uwagi na pełnioną funkcję wojewody nadzorował realizację akcji upamiętniania miejsc związanych z czynem niepodległościowym Piłsudskiego, jako delegat NKUPMJP. Dziadosz był również członkiem Komitetu w Warszawie, w grupie tzw. reprezentantów społeczeństwa, do której z urzędu należeli m.in. wojewodowie. Jednocześnie figurował w składzie Komitetu, jako reprezentant FPZO⁵¹.

W myśl założeń NKUPMJP wojewodowie, jako członkowie komitetu, z urzędu byli delegatami wojewódzkimi NKUPMJP, mieli też sprawować funkcję przewodniczących Wojewódzkich Rad Obywatelskich lub ich Komitetów Wykonawczych. NKUPMJP powoływał także Komitety Powiatowe ze starostami na czele. NKUPMJP dość szczegółowo określił kompetencje swoich terenowych agend, w których rola wojewody była

46 APK, Akta Miasta Kielc (AMK), sygn. 2291, k. 1–7; sygn. 2303, k. 126, 127; sygn. 2309, k. 177, 185, 187, 191; sygn. 2287, s. 215; *Ziemia Kielecka w hołdzie Marszałkowi Rydzowi Śmigłemu*, Kielce 1937; T. Banaszek, *Garnizon kielecki w latach 1918–1939*, w: *Kielce przez stulecia*, Kielce 2014, s. 365.

47 „Gazeta Kielecka” 1938, nr 86 z 13 listopada, s. 3, 4; nr 93 z 8 grudnia, s. 2. Zob.: J. Główna, *Ostatnie Święto Niepodległości*, „Ikar” 1993, nr 3, s. 13, 14.

48 AAN, Naczelny Komitet Uczczenia Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego (NKUPMJP), sygn. 2, k. 1–11, k. 22–74 (struktura i skład Komitetu).

49 Tamże, sygn. 7, k. 235, 236; „Gazeta Kielecka” z 13 września 1935, s. 6; H. Hein-Kircher, *Kult Piłsudskiego...*, passim.

50 AAN, NKUPMJP, sygn. 7, pismo WRO z 23 lipca 1935 r. Skład WRO w Kielcach: Wiktor Lamot – prezes; wiceprezesi: Marian Zborowski (prezes Sądu Okręgowego w Sosnowcu), Edward Kasprzykowski (aptekarz z Radomia), Maksymilian Skotnicki (właściciel ziemski, Koprzywnica); skarbnik – Roman Dębicki (dyrektor kieleckiego oddziału Banku Polskiego); sekretarz – Eugeniusz Zamojski (kapitan WP w stanie spoczynku, Kielce); członkowie: Stefan Artwiński (prezydent Kielc), Edward Balcer (prezes kieleckiej Izby Rzemieślniczej), Stefan Wojnar Byczyński (Związek POW Kielce), Władysław Jakubowski (dyrektor Fabryki Amunicji, Skarżysko-Kamienna), Tomasz Kozłowski (prezes kieleckiej Izby Rolniczej), Julian Łapiński (dyrektor Szpitala św. Leonarda w Kielcach), Jan Mackiewicz (prezydent Częstochowy), płk Bolesław Ostrowski (dowódca 4 pp Leg., prezes Zarządu Okręgowego ZLP w Kielcach), Roman Szczawiński (prezydent Radomia), Zygmunt Sowiński (prezes Izby Przemysłowo-Handlowej, Sosnowiec).

51 AAN, NKUPMJP, sygn. 2, k. 49, 72.

zasadnicza. To wojewoda, jako delegat, zwoływał przedstawicieli instytucji, organizacji i stowarzyszeń społecznych, spośród których miała być wyłaniana WRO (w składzie 10 osób). Do zadań Rady należało: powoływanie i zatwierdzanie samorządnie powstałych komitetów lokalnych; opiniowanie planów Komitetów Powiatowych w kwestii upamiętnienia postaci Piłsudskiego i uzgadnianie ich z wytycznymi NKUPMJP; koordynowanie akcji informacyjnej i zbiorczej⁵².

W ramach działalności NKUPMJP oraz kieleckiej Wojewódzkiej Rady Obywatelskiej Dziadosz wspierał wszelkie inicjatywy upamiętniające pobyt Legionów Józefa Piłsudskiego z okresu I wojny światowej na terenie województwa kieleckiego⁵³. NKUPMJP wytypowanie miejsc historycznie związanych z Józefem Piłsudskim na terenie poszczególnych województw przewidywał w pierwotnej wersji do 11 listopada 1935 r., a zakończenie akcji trwałego upamiętniania w terminie do 12 maja 1937 r.⁵⁴. Realizacja tego przedsięwzięcia nie była możliwa w pełnym kształcie w tak krótkim czasie w przypadku Wojewódzkiej Rady Obywatelskiej w Kielcach oraz Komitetów Powiatowych. Działyły one z różnym natężeniem i nie zawsze dotrzymywały terminarza realizowanych akcji upamiętniania miejsc historycznie związanych z osobą Piłsudskiego i Legionów Polskich. Wiele problemów przysparzało skoordynowanie inicjatyw podejmowanych przez społeczne komitety powołane jeszcze przed śmiercią Piłsudskiego, z tymi, które funkcjonowały w ramach struktur terenowych NKUPMJP. Dziadosz widząc osłabienie tempa prac w tym zakresie, jeszcze we wrześniu 1936 r. zwracał się do starostów o przeorganizowanie Komitetów Powiatowych i nadsyłanie sprawozdań z realizacji akcji upamiętniania⁵⁵. Opracowany wykaz miejsc historycznych związanych z Piłsudskim na terenie województwa obejmował 79 pozycji. W konsekwencji też na podstawie sprawozdań za I i II półrocze 1936 r. wiadomo, że w ewidencji „miejsc upamiętnionych pomnikiem lub imieniem Józefa Piłsudskiego” znajdowało się 45 pozycji (w tym tablice, pomniki, szkoły, stypendia, domy ludowe, bursy, świetlice i inne)⁵⁶.

Do najważniejszych jego zasług zaliczyć należy osobiste zaangażowanie wojewody w inicjatywy kieleckie, a w tym m.in. w ufundowanie pomnika „Czwórki” legionowej oraz Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego i Muzeum Legionów Polskich w pałacu biskupów w Kielcach – siedzibie ówczesnego Urzędu Wojewódzkiego⁵⁷. Dziadosz uczestniczył w tych pracach w latach 1935–1938. Z jego inicjatywy powołano 28 grudnia 1937 r. Komitet budowy pomnika „Czwórki” legionowej⁵⁸. Wojewoda zapraszał także w imieniu Wojewódzkiej Rady Obywatelskiej członków NKUPMJP na otwarcie „komnaty Józefa Piłsudskiego” w Kielcach i odsłonięcie pomnika „Czwórki”⁵⁹. To za jego kadencji jednemu z reprezentacyjnych pomieszczeń Urzędu Wojewódzkiego nadano imię Józefa Piłsudskiego i umieszczono w nim popiersie Marszałka (autorstwa

52 Tamże, sygn. 4, k. 16: Instrukcja dla Delegatów wojewódzkich Komitetów Wykonawczych i WRO.

53 U. Oettingen, *Rola miejsc pamięci narodowej związanych z osobą Józefa Piłsudskiego w kształtowaniu świadomości regionu świętokrzyskiego w latach 1919–1939*, w: *Województwo kieleckie i świętokrzyskie w latach 1919–2009. Bilans sukcesów i niepowodzeń*, red. E. Słabińska, Kielce 2010, s. 62–78.

54 AAN, NKUPMJP, sygn. 3, k. 12: *Pierwsze etapy realizacji trwałego uczczenia pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego*, „Przegląd Tygodniowy” 1935, nr 84 z 15 sierpnia.

55 AAN, NKUPMJP, sygn. 7, k. 176, 180–181.

56 Tamże, sygn. 23, k. 1–7; sygn. 7, k. 134–139, 177.

57 Szerzej zob.: U. Oettingen, *Pomnik Legionów w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1995, t. 18, s. 171–192; L. Michalska-Bracha, *Sanktuarium Józefa Piłsudskiego i Muzeum Legionów Polskich w dawnym pałacu biskupim w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1993, t. 17, s. 167–183; J. Główna, *Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego*, w: *Kielce...*, s. 436–439.

58 „Gazeta Kielecka” 1937, nr 163 z 3 października, s. 1; nr 187 z 30 grudnia, s. 1.

59 AAN, NKUPMJP, sygn. 5, k. 94; sygn. 23, pismo Władysława Dziadosza z dnia 26 września 1938 r.

kieleckiego artysty rzeźbiarza Wincentego Skuczyńskiego), przed którym odbywały się liczne uroczystości rocznicowe.

Akcja upamiętniania miejsc historycznych związanych z postacią Piłsudskiego na terenie województwa kieleckiego przybrała na sile w 1938 r., co wynikało z ogólnie przyjętego przez Wydział Wykonawczy NKUPMJP harmonogramu prac⁶⁰. 6 sierpnia 1938 r. Wydział Wykonawczy Komitetu przesłał do wojewody Dziadosza mapę z rozmieszczeniem miejsc historycznych do weryfikacji przez przedstawicieli NKUPMJP oraz Wojskowego Biura Historycznego, którzy zaplanowali swoje prace na terenie województwa w sierpniu 1938 r. Architekt Oskar Jurkiewicz i kpt. Hugo Zieliński z Wojskowego Biura Historycznego mieli zająć się uściśleniem miejsc historycznych i przedstawieniem projektów ich upamiętnienia. Prace w województwie kieleckim prowadzili do 2 września, po czym przenieśli się na teren województwa krakowskiego⁶¹. W kolejnych etapach przewidziano opracowanie tekstów historycznych dla miejsc pamięci w całym województwie, a następnie wykazy miejsc historycznych związanych z postacią Piłsudskiego opublikowano na łamach „Polski Zbrojnej” w maju 1939 r.⁶²

Oczywiście nie wszystkie planowane upamiętnienia na terenie województwa kieleckiego doczekały się realizacji, niemniej cała akcja kultywowania pamięci Legionów i Marszałka Piłsudskiego, jaką podjął w latach 1935–1939 NKUPMJP i jego wojewódzkie agendy, pozwala na charakterystykę tego wątku w biografii Dziadosza, który metaforycznie określić można mianem funkcji „strażnika legionowej pamięci”. Zorganizowana, popierana przez władze, a więc także wojewodę Dziadosza, akcja upamiętniania pamięci legionowej i postaci Piłsudskiego jest znakomitym przykładem źródłowym ilustrującym rozważania na temat pamięci kulturowej na poziomie ogólnym.

Związki Dziadosza z Kielcami przerwał wybuch II wojny światowej. Okres jego powojennej biografii to czas pobytu na emigracji w Wielkiej Brytanii. Dziadosz osiadł wówczas na stałe w Londynie, gdzie z różnym natężeniem angażował się w życie polityczne polskiego wychodźstwa. Nie należał jednak do grona znaczących polityków emigracyjnych. W dniu 8 czerwca 1954 r. zaprzysiężony został jako minister spraw wewnętrznych w rządzie emigracyjnym premiera Stanisława Mackiewicza i funkcję tę pełnił do czerwca 1955 r. Jednocześnie mianowany został na kierownika Ministerstwa dla Spraw Obywateli Polskich na Obczyźnie. Był członkiem Rady Rzeczypospolitej Polskiej, pierwszy raz wybrany w 1954 r. W konsekwencji wchodził w skład dwóch z czterech działających na emigracji Rad Rzeczypospolitej Polskiej⁶³. Powojenny okres w biografii Dziadosza, jak również lata II wojny światowej, wymagają dalszego źródłowego opracowania. Niestety, uwaga ta w równym stopniu odnosi się do innych wątków w biografii wojewody kieleckiego. On sam nie pozostawił spuścizny, natomiast dokumentacja źródłowa dotycząca jego sylwetki biograficznej, w tak różnych kontekstach historycznych, jest rozproszona i niepełna.

Władysław Dziadosz zmarł 13 marca 1980 roku w Londynie. Jego prochy złożono na cmentarzu w Nowym Targu 5 maja 1980 r.⁶⁴.

60 Tamże, sygn. 5, k. 89: Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego od 2 VI 1938 do 1 III 1939 r.

61 Tamże, k. 99.

62 „Polska Zbrojna” 1939, nr 131 z 12 VI; AAN, NKUPMJP, sygn. 5, k. 19, 20.

63 Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Rząd Polski na Emigracji, sygn. 701/9/11 (kolekcja archiwalna online), k. 130, 136; „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej”, Londyn 15 VI 1954 r., nr 5; R. Turkowski, *Parlamentaryzm polski na uchodźstwie 1945–1972*, Warszawa 2001, s. 142, 233–238, 251.

64 „Dziennik Polski” 1980, nr 98 z 1 V, s. 6.

Lidia Michalska-Bracha (Jan Kochanowski University in Kielce)
Władysław Dziadosz (1893-1980) - Kielce Voivode
and a ‘Guardian of Memory of the Legions’

The present article focuses on the figure of Władysław Dziadosz – legionnaire, vice president of the Union of Polish Legionnaires (1931-1934) and Kielce governor in the years 1934-1939 – depicted in a larger context of Polish Legions’ tradition. Following such an approach, Dziadosz biography has become the pretext for reflections on society’s cultural memory of the Second Republic, when the legend of the Polish Legions and Józef Piłsudski was significantly associated with the activities of administrative authorities at various levels.

The research perspective adopted in this article enabled to trace various forms and manifestations of social and political activities of Władysław Dziadosz as a soldier of 5th Infantry Regiment of the Polish Legions, then the reborn Polish Army, an activist of combatant organizations and associations, a civil servant in state administration of the Second Republic and finally as a ‘guardian of memory of the Legions’ and a member of the Supreme Committee for the Commemoration of Marshal Józef Piłsudski (1935 – 1939).

The research on the biography of Władysław Dziadosz is hindered by the lack of wider and uniform source basis, mostly referring to the legacy of the governor of Kielce. Consequently, the findings were based on archival materials from the resources of the Archive of New Files and the State Archive in Kielce.

Key words: Kielce, Władysław Dziadosz, Second Republic of Poland, Piłsudski Legions